

Euroskepticismus a Evropský parlament*

PETR KANIOK**

Abstract: Euroskepticism and the European Parliament

This article focuses on euroskeptical activities within the European Parliament and the possibility of the euroskeptical fractions setting up a transnational political party at the European level. After reviewing the history of euroskeptical fractions in the EP, the article argues that the ideological euroskepticism represented for example by the British UKIP or the Danish People's Movement against the EU could be sufficient for the development of a long-lasting EP fraction. However, the euroskeptics' lack of a positive program minimizes the probability that a transnational euroskeptical party would be established in the future.

Keywords: European Parliament, Euroskepticism, European elections.

1. Úvod

K možnosti euroskeptických formací spolupracovat v rámci Evropského parlamentu (EP) či v rámci nadnárodního uskupení se řada autorů staví poměrně skepticky. Myšlenka, že by anti-evropské strany mohly mít společný fundament, který by sloužil jako základ pro etablování spolupráce na nadnárodní úrovni, je jim bytostně cizí. Nezřídka se tak setkáváme s ideou, že zavedením či vznikem evropských politických stran by došlo k vymizení euroskeptických subjektů. Existence celoevropské antistrany se tak zdá jako nanejvýše nepravděpodobná (Mareš 2002: 133). Stejně skepticky je pohlíženo také na dosavadní působení euroskeptických frakcí v EP (Benedeto 2002: 1). Je ale zjevné, že euroskeptické strany v rámci EP působí již několik volebních období a jejich vliv se nezmenšuje. V posledních volbách do EP pak úspěchy euroskeptických kandidátek na národní úrovni položily základ dosud nejmúspěšnější a nejsilnější frakci odpůrců EU v EP, skupině Nezávislost/Demokracie (IND). Je tedy otázkou, zda je dosavadní přehlížení „rozbíječů EU“ jako v podstatě beznadějně a okrajově skupiny oprávněné.

Malý zájem o práci euroskeptiků v rámci EP lze vysvětlit několika důvody. Prvním z nich je fakt, že politická věda má problém s definováním fenoménu euroskepticismu a jeho klasifikací. Je euroskepticismus ideologie, byť marginální, či jen další dimenzí konfliktu mezi vládami a opozičními stranami? Obtížnost odpovědi nabízí připomínka faktu, že přes přibližně

* Tento text byl zpracován v rámci výzkumného záměru „Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích“ (kód MSM0021622407).

** Autor je asistentem na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU v Brně. Poštovní adresa: Katedra MVE FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: kaniok@fss.muni.cz.

10 let trvající výzkum stranického euroskepticismu neexistuje jeho všeobecně přijímaná a respektovaná typologie. Druhým důvodem je fakt, že euroskepticismus je vlivem svého problematického původu a vágního užívání tak rozplizlým pojmem¹, že ztrácí atraktivitu jako předmět seriózního výzkumu. V neposlední řadě pak je třeba poukázat na skutečnost, že nejde o politicky neutrální termín, ale naopak velmi aktuální součást politického diskursu.

Otázky a problémy, nastíněné v předchozím odstavci, nelze samozřejmě v tomto článku zodpovědět. Exkurze po historii a současnosti euroskepticismu v EP však může přinejmenším poukázat na možná vodítka pro jejich zodpovězení. Analýza chování euroskeptických subjektů na evropské rovině totiž může být jedním z důležitých nástrojů pro jejich klasifikaci.

Předložený text vychází z dokumentace euroskeptických aktivit v EP a spolupráce euroskeptických skupin na celoevropské úrovni. V souvislosti s nadnárodní spoluprací euroskeptických stran je totiž potřeba zmínit, že analýza kooperace těchto subjektů musí probíhat na dvou rovinách (Hix 2005: 70). Prvních z nich se týká spolupráce v EP, druhá jejich potenciálu či možnosti vytvořit cosi jako jednotnou evropskou euroskeptickou stranu po vzoru Evropské lidové strany či Strany evropských socialistů. Základní hypotézou textu je tvrzení, že euroskeptici mají ve své ideologické podobě stejný potenciál pro založení a rozvoj spolupráce jako ostatní stranické rodiny. Spojení „ve své ideologické podobě“ je přitom zásadní. Důležitým východiskem nastolené hypotézy je fakt, že nelze hovořit o jednom euroskepticismu. Lépe řečeno, ne všechny strany, jež jsou za jeho nositelky označovány, skutečně jsou euroskeptické.²

Základním metodologickým nástrojem článku je především postupná analýza euroskeptických stran a skupin v rámci EP. Euroskeptické strany jsou v rámci EP poměrně pestře distribuovány, situaci navíc ztěžuje fakt, že řada stranických subjektů, jež jsou označovány za euroskeptické, působí z ideových důvodů ve frakcích, jež jsou všeobecně považovány za proevropské. Kromě skupin, které se svým euroskeptickým zaměřením netají, tak nelze zapomenout ani na subjekty, které jsou součástí obecně proevropských frakcí (Konzervativní strana v EPP, švédští Zelení ve frakci Zelených).

2. Euroskepticismus a EP

2.1 Teoretické vymezení euroskepticismu

Tento text není primárně zaměřen na definování euroskepticismu. O jeho vymezení a rozlišení se pokoušelo s větším či menším úspěchem několik autorů.³ Jak již bylo uvedeno, nakládání s tímto pojmem je problematické a ne vždy uspokojivé. Vzhledem k tomu, že předložený text s převládající konceptualizací euroskepticismu do jisté míry polemizuje, je nicméně nutné provést alespoň stručný exkurz do sféry jeho teoretického vymezení.

Do akademického světa jako první pojem euroskepticismus zavedl britský politolog Paul Taggart, který jej definoval jako „vyjádření myšlenky kvalifikované opozice, stejně jako myšlenku obsahující nekvalifikovanou a celkovou opozici vůči procesu evropské integrace“ (Taggart 1998: 365). Tato definice, která byla podle autorových slov prvním průnikem euroskepticismu do akademického světa (Szczzerbiak, Taggart 2003: 7), se brzy dočkala prvního upřesnění. V roce 2002 Taggart společně s Aleksem Szczzerbiakem svůj koncept rozšířil

diferenciací euroskeptického postoje na „tvrdý“ euroskepticismus a „měkký“ euroskepticismus. „Tvrdý“ euroskepticismus podle autorů obsahoval „princiální opozici proti EU a evropské integraci a proto strany tuto pozici zastávající požadují stažení své země z EU. Jejich politika je namířena proti celému projektu evropské integrace v jeho současné podobě, zatímco „měkký“ euroskepticismus byl definován jako politika, v níž „...není přítomna principiální námitka proti Evropské integraci či proti členství v EU, ale obsahuje námitky vůči jedné či více politických oblastí, které vedou k vyjádření kvalifikované opozice proti EU“ (Taggart, Szczerbiak 2002).

Taggart a Szczerbiak svůj koncept poměrně brzy – také vlivem kritických reflexí – revidovali. V této souvislosti je třeba upozornit zvláště na poznámky Petera Kopeckého a Case Mudde. Při dělení euroskepticismu na „tvrdý“ a „měkký“ Taggart a Szczerbiak upustili od důrazu na definování „tvrdého“ euroskepticismu pomocí odporu strany ke členství v EU a upřednostnili podporu či odpor vůči transferu moci a suverenity směrem od národního státu k nadnárodním tělesům typu EU. Redefinovaný „tvrdý“ euroskepticismus tak označili za „princiální námitku proti projektu evropské integrace tak, jak je zosobněna v EU, jinými slovy, za námitku založenou na odporu proti přesunu moci na nadnárodní instituce jako je EU“, zatímco „měkký“ euroskepticismus byl definován jako „absence principiální námitky proti projektu evropské integrace, který je založen na transferu moci na nadnárodní těleso jako je EU. V politice strany je ale přítomna opozice proti stávající či plánované trajektorii EU založené na dalším rozšíření pravomocí EU“ (Szczerbiak, Taggart 2003: 12).

Výše uvedené revidované dělení euroskepticismu na „měkký“ a „tvrdý“ je v současnosti nejrozšířenější a nejpracovanější. Hovoří-li se tedy v textu buď o „měkkém“, či „tvrdém“ euroskepticismu, má se na mysli uchopení těchto pojmů právě tak, jak to učinili P. Taggart a A. Szczerbiak.

2.2 Počátky euroskeptických stran v EP

První stranou, která se účastnila voleb do EP jako euroskeptická formace, bylo dánské Lidové hnutí proti ES (FB). Zajímavé je, že strana ve druhé polovině 70. let bojovala proti zavedení přímých voleb do EP a část jejích politiků je dokonce chtěla bojkotovat. Stranický kongres nakonec rozhodl poměrem 151 : 21 o opačném postupu. Další otázkou pro EF bylo, zda má postavit vlastní kandidátku, protože hnutí se skládalo z politiků z různých stran, které pokrývaly celé ideové spektrum (Helin 2002: 51–53).

FB získalo v prvních volbách 20.9% hlasů dánských voličů a do EP se dostalo z celkových 16 dánských poslanců 5 euroskeptiků. První formací, ve které se sdružili euroskeptičtí poslanci, byla *Technická koordinační skupina* (Technical Coordination Group). Ta sdružovala všechny „atypické“ formace – kupříkladu italské Radikály či belgickou Lidovou unii. Podle Jense-Pettera Bondeho z dánského FB název indikoval, že skupina nemá společnou politiku, ale je založena na sdílené solidaritě (Bonde 2004: 29).

Technická koordinační skupina měla celkem 11 členů (1 z belgické Lidové unie, 4 z FB, 3 italské Radikálové, 2 poslance malé italské levicové strany a 1 regionalistu). Její ustanovení se stalo důvodem první „války frakcí“ v EP: ostatní skupiny si přály její rozpuštění, protože TCI celkem oprávněně podezíraly z faktu, že vznikla účelově. TCI ale nakonec své právo na existenci uhájila, byť skupina byla sama o sobě nefunkční. Ostatně Bonde na konci svého

prvního mandátu v EP prohlásil, že už s italskými Radikály nechce mít v životě nic společného (Bonde 2004: 35).

Tabulka 1: Frakce EP s euroskeptickou účastí do roku 1994

Perioda	Název frakce	Počet stran/Členů	Euroskeptické strany
1979–1984	Technická koordinační skupina	5/11	FB
1984–1989	Duhová skupina	8/20	FB
1989–1994	Evropská radikální aliance	8/12	FB

Zdroj: <http://www.parties-and-elections.de/eu2.html>

Existence TCI do značné míry předurčila fungování euroskeptiků v EP během 80. let, což ilustruje tabulka 1. Vzhledem k malému počtu těchto stran, které zastupovalo jen dánské FB, byly odsouzeny k prapodivným spojenectvím ve frakcích či skupinách s politicky problematickými, převážně extrémistickými, formacemi. Lze se domnívat, že v této éře se nachází díl příčin toho, že euroskepticismus je vnímán jako hnutí extrému. V této etapě tak euroskepticismus neměl na rovině EP téměř žádnou odezvu a prezentoval se především individuálními vystoupeními například některých britských konzervativců.⁴ O existenci euroskeptických frakcí tak hovořit nelze.⁵ Důvody pro slabou organizovanost euroskeptiků jsou poměrně logické. V první fázi evropské integrace nebyl euroskepticismus stranicky atraktivní a ani příliš aktivní. Zřetelný posun od ekonomické k politické integraci na počátku 90. let byl signálem také pro politické strany. Druhým důvodem je skutečnost, že první přímé volby do EP se uskutečnily až v roce 1979. Do této doby byli poslanci EP delegováni národními zákonodárnými tělesy. Euroskeptické subjekty a skupiny, pokud v zemích ES existovaly, neměly reálnou šanci získat v těchto tělesech zastoupení. V porovnání s ostatními politickými proudy měl euroskepticismus znatelně kratší dobu na průnik do politického života. Konečně posledním vlivným motivem je fakt, že v první fázi se integračního procesu účastnilo toliko 6 zemí. Se zvyšujícím se počtem členských států se poměrně homogenní komunita heterogenizovala, což vedlo jednak k větší politizaci integrace, tak ke zvýšení počtu třecích ploch.

Za nejpodstatnější faktory, které podnítily či akcelerovaly vznik euroskeptických formací, je možno označit:

- a) zavedení přímých voleb do EP,
- b) důraz na politickou integraci ES/EU,
- c) nárůst počtu členů ES/EU a s ním související výskyt vyššího počtu třecích ploch.

Všechny tyto podmínky, zvláště pak poslední dvě, se naplno rozvinuly v 90. letech minulého století.

2.3 První vlašťovky euroskeptických frakcí: volby do EP v roce 1994

Ke vzniku euroskeptické formace, která nebyla apriorně ostrakizována přítomností neakceptovatelných stran, dochází až v roce 1994. Je totiž třeba zdůraznit, že pro euroskeptické formace není jednoduché frakci vytvořit, protože každá frakce musí naplňovat určité podmínky, které definuje článek 29 Jednacího řádu EP: počet mandátů, počet zastoupených zemí, ideovou příbuznost atd.

Úspěch dánských a francouzských euroskeptiků umožnil v roce 1994 vznik skupiny *Evropa národů* (Europe of Nations, EN). EN obsahovala 19 poslanců z Dánska, Francie a Nizozemí. Velkým problémem frakce byla její vnitřní heterogenita. V roce 1996 tak skupina odchodem několika členů zanikla, záhy ovšem na jejích základech vznikla skupina *Nezávislí pro Evropu národů* (Independents for Europe of Nations, IEN). IEN se skládala z 18 poslanců, z nichž 11 zastupovalo francouzskou kandidátku Většina pro jinou Evropu (MpE). Dva poslanci reprezentovali dánské FB a dva rovněž dánské Červnové hnutí (JB). Rovněž dva poslanci zastupovali trojkoalici holandských kalvinistických stran SGP/GPV/RPF, později se k frakci přidal také poslanec Ulsterské unionistické strany (UUP). Cílem frakce bylo přispět ke vzniku stabilní a demokratické Evropy národů, která by byla založena na odlišnostech a kulturní tradici svých členů (Rakušan 1998: 56–57).

Osamostatnění se od extrémistických stran ale přineslo pro formující se euroskepticismus další problém. Je jím přílišná vágnost pojmu. Je totiž velmi sporné, zda například tehdy dominantní francouzské hnutí MpE můžeme označit za euroskeptické a zda se spíše než na pozicích odporu k EU nepohybuje na poli mezivládního paradigmatu. MpE ostatně vzniklo na základě štěpení francouzské pravice nikoliv k evropské integraci, ale ke Smlouvě o EU a tempu, které evropské integraci nastolila.

Druhým subjektem, který bývá označován za euroskeptický (Papírníková 2005: 295), je *Unie pro Evropu* (Union for Europe, UFE). Jejím jádrem byla pokračující spolupráce francouzského Sdružení pro republiku (RPR), irské Fianna Fail a některých stran, které působily v rámci Sdružení pro Evropu (RDE) v předešlém volebním období. Nově se ke skupině připojila italská strana Forza Italia (FI). Početně tak sice vznikla třetí nejsilnější frakce EP, jenže zvláště přítomnost silně prointegrační FI její akceschopnost oslabil. FI ostatně usilovala o členství v EPP, čehož také v roce 1999 dosáhla. UFE tak odchodem 27 italských poslanců ztratila jak na síle, tak na významu.

Tabulka 2: Euroskeptické frakce v EP v období 1994–1999

Název frakce	Počet stran/členů	Členské strany
Evropa národů	3/19	FB, JB (obě Dánsko), SGP/GPV/RPF (Nizozemí), UUP (Velká Británie)
Unie pro Evropu	8/54	RPR (Francie), FI, Liga severu, Italská demokratická a socialistická strana (vše Itálie), Lidová strana (Portugalsko), Fianna Fail (Irsko), Politické jaro (Řecko), Křesťanští demokraté (Nizozemí)

Zdroj: <http://www.parties-and-elections.de/eu2.html>

2.4 Zvětšování rozdílů: volby do EP v roce 1999

V roce 1999, v souvislosti s dalšími volbami do EP, dochází k další změně v táboře antievropských sil. Po volbách do EP se stranická konfigurace změnila a vznikly dvě skupiny, které jsou v odborné literatuře označovány za euroskeptické (Benedeto 2002: 10).

První z nich, *Unie pro Evropu národů* (Union for Europe of Nations, UEN) představuje z tohoto pohledu mírnější variantu euroskepticismu. Přiřazení UEN k euroskeptickým frakcím

je ale problematické, což vyplývá již z předchozí kapitoly. Některými autory je totiž označována za konzervativně-nacionalistickou frakci (Witzová 1998: 35, Mareš 2002: 120). Toto označení se nabízí už jen při pohledu na profil jednotlivých členů – součástí seskupení byly formace, které variovaly od mezivládního prointegračního přístupu až po „měkké“ euroskeptiky. Frakce vznikla sloučením části skupiny UFE z periody 1994–1999 (francouzští poslanci) a částí skupiny Unie pro Evropu⁶, kterou v předchozím volebním období tvořili zástupci portugalské Lidové strany, irské Fianna Fail a francouzského Sdružení pro Francii (RPF). Skupina byla posílněna Dánskou lidovou stranou (DFP) a několik měsíců po svém vzniku také italskou Národní aliancí (AN).

Již pouhý pohled na pestré ideové složení tedy UEN indikuje, že je tedy velmi problematické tuto skupinu označovat za euroskeptickou, a to i ve smyslu „měkkého“ euroskepticismu. Podle Charlese Pasqueho, lídra francouzských odpadlíků od RPR (Sdružení pro republiku) – Sdružení pro Francii (RPF) a Hnutí za Francii (MPR) – byla hlavním cílem vzniku UEN nikoliv artikulace varianty euroskepticismu, ale vznik nefederalistické pravicové alternativy k frakci EPP. Jak je totiž vidno, součástí UEN byly etablované formace z Irska⁷ či Portugalska, které s euroskeptickými postoji nikdy nekoketovaly. Hlavním autorem UEN byl již zmíněný francouzský politik a bývalý ministr vnitra Charles Pasqua. Jeho ambicí bylo vytvořit respektovanou frakci, která by byla atraktivní pro ostatní pravicové strany a mohla konkurovat EPP. Pasqua měl zájem především o mandáty a sílu britských konzervativců. Primární pozice UEN tak byla mezivládní, euroskepticismus, ať už v měkké či tvrdé verzi, nehrál zásadnější úlohu. V základním dokumentu UEN, Politické chartě, se členové UEN ostatně přihlašují k hodnotám evropské civilizace a EU jako těleso uznávají. Charta vyjadřuje přesvědčení, že EU může být budována a může fungovat jen za předpokladu, že bude respektovat národní suverenitu členských států. Frakce odmítla federální Evropu a svou ideologii se pohybovala na bázi mezivládního přístupu. Skupina měla v roce 1999 30 členů a patřila v počtu poslanců na šesté místo. Z hlediska zkoumání českého euroskepticismu je zajímavé, že v této době navázala intenzivní kontakty s UEN Občanská demokratická strana (ODS), a to prostřednictvím Aliance pro Evropu národů (AEN).

Pro UEN v období 1999–2004 byla typická disharmonie, a to na několika úrovních. Členy UEN sice byly především pravicové formace, jejich pohled na řadu klíčových věcí se ale lišil. První z nich byl vztah k evropské integraci, tedy na rovině, pro jejíž uchopení by frakce mohla být klasifikována jako euroskeptická. Ve vztahu k procesu politické integrace udávaly tón francouzské v zásadě proevropské – ale v mezivládním smyslu – formace MPR a RPR a italská AN. Diametrálně odlišné stanovisko zastává dánská DFP, která je jednoznačně antievropská, což akcentovala zejména odporem proti společné zahraniční a bezpečnostní politice a návrhem na zrušení EP. Naopak ve vztahu k ekonomické integraci byly pozice těchto subjektů opačné. Poslanci DFP obhajovali myšlenku společného trhu, francouzské strany se naopak stavěly pro silnou roli protekcionistického národního státu v ekonomice. UEN se tak nevyvarovala stejného problému jako předešlé frakce, které byly označovány za euroskeptické.

Druhou skupinou, která se v této periodě zformovala, je *Evropa demokracií a rozdílu* (Europe of Democracies and Diversities, EDD). Oproti UEN můžeme hovořit o založení skutečné euroskeptické platformy. Jejimi členy byla obě dánská antievropská hnutí – FB a JB –, holandská kalvinisté, britská UKIP a francouzská poněkud kuriózní formace Lov, rybolov,

příroda a tradice (CPNT). Skupina získala 16 mandátů. Tato na první pohled pestrá společnost byla paradoxně pevnější než UEN: 3 strany byly totiž „single-issue“ antievropské, a to FB, JB a UKIP. Také holandský blok protestantských stran je podobně jako švédské subjekty Levicová strana (Vp) či Strana zelených (Mp) možno označit za strany, pro které má opozice vůči evropské integraci zcela zásadní programový význam. Jediným cizorodým elementem tak bylo francouzské venkovské hnutí CPNT, jež byla stranou či hnutím, která se primárně zaměřovala na venkov a tradice, a to s vírou, že tyto otázky mají být řešeny ve Francii a nikoliv v Bruselu.

Skupina, která se skládala ze čtyř národních formací, byla poměrně soudržná. Přestože ideová profilace všech stran byla odlišná, silný odpor proti EU působil jako dostatečný svorník. Malý počet poslanců ale frakci marginalizoval, takže její vliv na chod EP byl minimální. Přesto je potřeba zmínit, že EDD byla jednoznačně soudržnější a koherentnější skupinou než všechny dosavadní frakce, které obsahovaly euroskeptické strany. EDD tak můžeme označit za první skutečně fungující euroskeptickou frakci v EP.

V uvedeném období se euroskeptické formace etablovaly také v ostatních frakcích EP. Tento jev souvisí s tzv. severním rozšířením EU o Švédsko, Finsko a Rakousko. V roce 1995 tak do EU přistoupily země, které stály z různých důvodů více než 40 let mimo hlavní integrační proud, což se odrazilo také na jejich stranických systémech. Dlouholetá tabuizace členství v Evropských společenstvích (ES) se projevila hlavně v případě Švédska, jehož euroskeptičtí poslanci vstoupili do frakcí, které jsou považovány za proevropské ve federalistickém slova smyslu. Do frakcí *Sjednocené evropské levice/Severská zelená levice* (GUE/NGL) a *Zelených* (Les Verts) tak vstoupili zástupci švédské Vp, Mp a finského Levicového svazu (VAS). Tyto skupiny či strany tendují ke kritice evropské integrace ze dvou základních ideových pozic. Severská levice vidí EU jako nástroj kapitalismu, který je namířen proti lidu a švédská Mp nahlíží EU jako agresora vůči šetrnému životnímu prostředí.

Frakce Zelených měla v období 1999–2004 45 členů. Euroskeptickou pozici zastávali jen britští, švédští a irští poslanci. Nejvlivnější pozici z nich měli švédští Zelení. Ani jejich síla ani nic nezměnila na tom, že vyznění frakce bylo celkově proevropské, a to ve federalistickém smyslu.

V rámci skupiny GUE/NGL byla nejhlasitějším odpůrcem švédská Vp. Názory Vp jsou podobné jako pohled Mp. Další euroskeptickou formací je již zmíněný finský Levicový svaz (VAS). Také GUE/NGL byla v tomto období celkově proevropská strana. Stejně jako Zelení ale dávala prostor také alternativním názorům. Nejtvrdějším euroskeptikem tak byl finský politik Esko Seppänen, který dokonce neváhal spolupracovat se skupinou pravicových euroskeptiků SOS – Democracy.

Poslanci, kteří se netajili euroskeptickým náhledem na evropskou integraci, působili také v dalších frakcích. Poukázat je v tomto smyslu třeba především na britské konzervativce, součást EPP či na některé skandinávské poslance.⁸

Pro periodu 1999–2004 tak můžeme identifikovat tyto společné znaky:

- a) Vznik neextrémistické euroskeptické formace (EDD), což etablovalo euroskepticismus jako legitimní ideologii a názor v EP.
- b) Přetrvávající slabý vliv.
- c) Přítomnost euroskeptických postojů také v jiných frakcích (GUE/NGL a Zelení), vždy ale s minoritním postavením.

2.5 Nárůst euroskepticismu: volby do EP 2004

Poslední volby do EP, které se konaly v červnu 2004. Do euroskeptického tábora přinesly další proměny. Předně je potřeba říct, že volby do EP znamenaly ve všeobecné rovině posílení jak euroskeptických stran, tak subjektů, které upřednostňují mezivládní charakter evropské integrace. Především ve stranických systémech nových členských států se objevila řada formací, jež sice bývají označovány za euroskeptické, jejich postoj k evropské integraci je ale spíše preferencí mezivládního paradigmatu.

Tabulka 3: Euroskeptické frakce v EP po volbách v roce 2004

Název frakce	Počet STRAN / mandátů	Členské strany
Nezávislost/Demokracie	9/36	UKIP (Velká Británie), JB (Dánsko), CU/SGP (Nizozemí), Nezávislí demokraté (ČR), MPR (Francie), Synergesmos (Řecko), Liga severu (Itálie), J (Švédsko)
Unie pro Evropu národů	7/27	AN (Itálie), PiS (Polsko), DFP (Dánsko), Liberální demokratická strana, Unie rolnické a nové demokratické strany (obě Litva), Vlast a Svoboda (Lotyšsko), Fianna Fail

Zdroj: Evropský parlament

Odrážem úspěchu euroskeptických stran byl vznik frakce *Nezávislost a demokracie* (Independence and Democracy Group – IND/DEM), která má v dnešním EP 36 poslanců. Jádrem frakce jsou subjekty dřívější skupiny EDD. Jejimi předsedy jsou nestor Jens Petter Bonde (FB) a britský zástupce UKIP Nigel Farage. Členy frakce mohou být poslanci, kteří podepíší souhlas s dokumentem Evropa suverénních národních států a s Deklarací o lidských právech OSN.

Program IND/DEM není příliš překvapivý. Frakce se staví jak proti evropské ústavě, tak proti libovolným představám o vytvoření evropského státu. Její součástí jsou subjekty, které požadují úplné zrušení EU, v zásadě frakce požaduje úplnou změnu integračního kurzu, a to mnohem dále než na bázi mezivládního přístupu. Vedle demontáže EU je druhým důležitým bodem programu IND/DEM boj za transparentnost v EU /Politický program IND/DEM/.

Nejsilnějším subjektem frakce je z hlediska početnosti britská UKIP (11 poslanců), na druhém místě figuruje polská Liga polských rodin (LPR – 10 poslanců). Ostatní strany jsou menší: dánské FB má 1 poslance, švédská Červnová kandidátka (J – 3 poslanci). Francouzské MPR zastupují 3 poslanci, holandské kalvinisty 2. Ve frakci je také jeden řecký euroskeptik a Vladimír Želený z České republiky. Ke skupině se připojila také italská Liga severu.

Unie pro Evropu národů (UEN) získala ve volbách 27 křesel. Nejsilnější formací se stala italská Národní aliance (AN) s 9 mandáty. Také ostatní tradiční strany posílily, přičemž euroskeptickým stranám se příliš nedařilo. Ve frakci je zastupuje jen dánská DFP (1 poslanec) a polská Právo a Spravedlnost (PiS – 7 poslanců). Východoevropské subjekty UEN posílily poměrně výrazně a tvoří v ní většinu. Je ovšem otázka, do jaké míry to pro frakci bude výhoda. Právě u východoevropských formací totiž lze očekávat určitou – a mnohdy možná zásadní – proměnlivost postojů nejen k evropské integraci.

Programatika UEN se oproti předešlému volebnímu období změnila. Cíle, které si frakce vytkla, jsou z hlediska budoucnosti EU pozitivní a reformní (Papírníková 2005: 304). UEN tak prakticky přijala rétoriku většiny tradičních frakcí EPP.

Euroskeptické subjekty zůstaly také v rámci zmíněných dvou frakcí – GUE/NGL a Zelených. Obě švédské formace oproti předešlým volbám ztratily jak hlasy, tak mandáty, což lze vysvětlit jako skutečností, že doplatily na vznik konkurenční Červnové kandidátky, která získala část švédských euroskeptických voličů. Euroskeptický rozměr frakce GUE/NGL byl posílen 1 poslancem dánského JB.

Zajímavý je pohled na frakce, které jsou tradičně nahlíženy jako proevropské, zejména pak na poslanecký klub EPP. Velmi silnou pozici v něm mají strany, které někteří autoři označují za měkce euroskeptické (Taggart, Szczerbiak 2002: 14). Uvést lze především britské konzervativce, maďarskou FIDESZ či českou ODS. V tomto kontextu bude pozoruhodné, zda a jak přítomnost silných konzervativních stran, které lze ovšem podle mínění autora textu označit spíše za příznivce mezivládního charakteru integrace, ovlivní další směřování EPP. Ta je totiž dosud na celoevropské úrovni jednoznačně federalistická. Celkově ale subjekty, jež jsou dosavadní terminologií označovány jako „měkce euroskeptické“, posilují.

Ve volebním období, které zatím nedosáhlo ani své poloviny, lze v souvislosti s euroskeptickými aktivitami v EP hovořit o několika tendencích:

- a) Opět dochází ke vzniku nových frakcí, převahu začíná získávat zřetelný a nezpochybnitelný euroskepticismus.
- b) Potvrzení přítomnosti euroskepticismu v ostatních frakcích (GUE/NGL, Zelení).
- c) Posilování mezivládních tendencí v EPP.

2.6 Dosavadní aktivity euroskeptiků v EP: jistá budoucnost slabého hráče

Stručný exkurz po aktivitách euroskeptických stran v EP vede jak k několika poznámkám, tak k závěru úseku, který se věnoval aktivitám euroskeptiků v EP.

První z poznámek se týká terminologické konfuze, která s euroskepticismem bohužel souvisí. Je například zjevné, že frakce, jejichž dědicem je nyní UEN, lze jen stěží označovat za euroskeptické. A to také v případě, že připustíme platnost dělení euroskepticismu na měkký a tvrdý (Taggart, Szczerbiak 2002: 7). Jak ideová profilace členů UEN, tak poslední vývoj frakce naznačuje, že frakce spíše než euroskepticismus prosazuje mezivládní přístup k integraci. Námitka, že „měkký“ euroskepticismus připouští mezivládní formu spolupráce, příliš neobstojí a spíše poukazuje na problematičnost tohoto konceptu. Je totiž možné označit za jedinou správnou formu evropské integrace tu, která vychází z rychlé supranacionalizace a poté se vůči ní vymezovat? Není tento přístup příliš poplatný době a aktuální politické situaci?

Na dokumentech UEN je zřetelně vidět skepse vůči euroskepticismu, a to již jen z takticko-strategických důvodů. Euroskepticismus je nahlížen jako názor, který snižuje atraktivitu frakce v EP. Jádrem programatiky UEN je sice vize silné Evropy, tedy příklon ke spolupráci, ale ke spolupráci národních států. UEN se vymezuje vůči federalismu, nikoliv vůči evropské integraci. Na politice frakce je patrný vliv tradičního gaullismu, jehož zastánci tvořili většinu členů skupiny. Počátky frakce ostatně Pavla Papírníková spatřuje v aktivitách gaullistů

v 60. letech 20. století (Papírníková 2005: 294–295), tedy v období rozmachu mezivládního uchopení integrace.

Vzhledem k faktu, že integrační proces je dynamicky se vyvíjejícím dějem, je nutno připustit platnost mezivládního modelu. Vždyť v jeho intencích se Evropa integrovala od půlky 60. do poloviny 70. let minulého století. Nynější dominance supranacionalismu může mít sice delší trvání, vzhledem k poslednímu vývoji například v souvislosti s ratifikací tzv. evropské ústavy však nelze vyloučit oprášení mezivládního přístupu či zvýšení jeho vlivu.

Tento postřeh není v žádném případě zbožným přáním autora. Podporuje jej nicméně vývoj profilace některých členských stran EPP. Frakce EPP je sice na evropské rovině zřetelně federalistická, postoj její členských národních stran jsou ale pestřejší. Za příklad je možno uvést českou ODS, britské konzervativce, maďarský blok FIDESZ, slovenské KDH nebo švédské Umírněné. Zvláště v případě prvních třech stran se přitom nejedná z hlediska frakce EPP o marginální subjekty. Začleňování těchto stran do skupiny euroskeptických je tedy zmatečné a mnohdy účelově konotované. Znehodnocuje jak debatu o směřování evropské integrace, tak debatu o euroskepticismu.

Euroskepticismus ovšem existuje, a to také na rovině EP. Ideový euroskepticismus, tedy nefalšovaný a dlouhodobý odpor proti projektu transferu politické moci směrem od národního státu na nadnárodní instituce, dokonce získává v EP pevnější pozice. Pohled na fungování tří euroskeptických frakcí v období od roku 1994, což byl obsah předešlých stránek, naznačuje, že u těchto subjektů dochází:

- a) ke zvyšování početního vlivu v EP,
- b) zvyšování vnitřní stability těchto frakcí, přičemž jádrem frakcí jsou „single-issue“ euroskeptické strany.

Z těchto postřehů ale nelze na druhou stranu činit zásadní závěry. Ideový euroskepticismus má formační potenciál podobný jako jiné ideologie, na druhé straně ale je jeho možnost ovlivňovat rozhodování a chod EP omezena. V dosavadní historii EP se euroskeptikům ani jednou nepodařilo získat předsednictví parlamentního výboru, což je vzhledem k výše uvedenému logické a těžko překvapující. Připustíme-li myšlenku, že EU je svébytným politickým systémem, pak euroskeptické strany představují pro tento systém hrozbu. V zájmu ostatních aktérů je tedy euroskeptiky ostrakizovat a marginalizovat.

Podobný poznatek je možno učinit také v souvislosti se zákonodárnou aktivitou euroskeptických poslanců. Druhým důležitým nástrojem, jímž mohou poslanci EP ovlivnit jak legislativní proces, tak zviditelnit sebe sama, je uchopení role zpravodaje k zákonům. Také na této úrovni euroskeptickým poslancům příliš pšenka nekvetla. Důvody jsou dva: za prvé, úkolem zpravodaje je představit takové znění, které bude přijatelné pro většinu všech poslanců. Tato podmínka je pro euroskeptické poslance těžko naplnitelná z podstaty jejich postoje k EU. Za druhé, euroeuroskeptikové nepřišli do EP budovat evropskou integraci. Jejich aktivní a tvůrčí práce má proto poněkud jiné rozměry než příprava unijní legislativy. Ostatně počet přednesených zpráv jednotlivých skupin za období od června 1999 – do prosince 2000 jasně naznačuje, že čím vyšší míra euroskepticismu či lépe řečeno kritického postoje k dnešnímu modelu evropské integrace ve skupině, tím menší zájem o roli zpravodaje. Samozřejmě, důležitou proměnnou je také velikost frakce, i tak jsou ale čísla tabulky 4 zajímavá.

Tabulka 4: Přehled přidělených zpráv jednotlivým frakcím v EP v období 1999–2000

Frakce	mandátY/přidělených zpráv	Průměr
Evropská lidová strana – Evropští demokraté	233/317	1,36
Strana evropských socialistů	180/235	1,31
Evropská liberální, reformní a demokratická strana	51/68	1,33
Zelení	48/58	1,21
Sjednocená levice	42/35	0,83
Unie pro Evropu národů	30/17	0,57
Evropa demokracií a růzností	16/5	0,31
Nezařazení	18/6	0,33

Zdroj: Benedetto 2002: 23.

3. Euroskepticismus a možnosti vzniku celoevropské strany

Druhou rovinou, na níž je třeba zkoumat potenciál euroskepticismu, je schopnost či pravděpodobnost vyvinout etablovanou spolupráci na bázi celoevropské strany. V tomto směru je třeba učinit poznámku, že aktivity euroskeptických stran se v tomto směru rovnaly a rovnají nule. Na druhou stranu, určitá forma spolupráce v Evropě existovala a existuje. Vychází přitom z nestranických euroskeptických hnutí, která existují delší dobu než euroskeptické strany. Je logické, že úvodní odpor k projektu evropské integrace se realizoval v rámci volnějších platforem. Většina euroskeptických platforem se pochopitelně zrodila v souvislosti se vznikem debaty o vstupu dané země do ES/EU. Je do jisté míry pozoruhodné a poměrně jasně ověřitelné, že v zemích, které do ES vstoupily buď na základě přesvědčivé politické argumentace či byly zakládajícími členy Společenství, tyto skupiny sice existují, ale na marginální bázi a s minimálním vlivem. Pro propagaci euroskeptického postoje jsou totiž důležitá referenda a přítomnost euroskeptických stran – a ty zkrátka například v Belgii či Španělsku v relevantní podobě neexistují.

3.1 TEAM: deštník pro platformy

V současnosti nejdůležitější koordinační skupinou, která by mohla sloužit jako institucionální zárodek pro případnou celoevropskou stranu, je Evropská aliance hnutí kritizujících EU (TEAM). TEAM původně vznikl jako Aliance proti Maastrichtu na summitu oponentů Maastrichtské smlouvy ve skotském Edinburghu v roce 1992. TEAM vznikl jako reakce na projekt politické a měnové unie, a to jako koordinační instituce pro různá euroskeptická hnutí. V březnu 1997 na summitu v Kodani přijal TEAM formálnější strukturu: vznikl výbor a ústava TEAM. Skupina tak v současnosti sdružuje 60 organizací z 20 zemí z celé Evropy. Jeho členy jsou skupiny bez ohledu na ideologii a formu, tedy jak stranické, tak nestranické. Sdružení se striktně vyhýbá rasistickým a xenofobním organizacím.

Jako takový se TEAM zaměřuje proti další extenzi kompetencí EU, a to ve směru, který indikovaly a indikují integrační smlouvy z 90. let: Smlouva o EU, Amsterdamská smlouva, Smlouva z Nice a v současnosti návrh ústavní smlouvy. Vzájemná podpora mezi členskými organizacemi se odrazila v několika úspěšných kampaních, kupříkladu v Irsku (referen-

dum o Smlouvě z Nice) či v Dánsku, kde vedla k odmítnutí Smlouvy o EU a odmítnutí společné měny.

TEAM se definuje jako instituce, která brání demokracii jako formu vlády postavenou na zastupitelské demokracii, občanském zapojení, transparentnosti a veřejné debatě. Současná evropská integrace je pro TEAM hrozbou, a to ze tří důvodů:

- a) Vznik EU jako centrální organizace s nadnárodními institucemi představuje hrozbu pro demokratický národní stát.
- b) Centralizace politické moci v Bruselu zbavuje občany možnosti participace na politické moci a její kontroly.
- c) Projekt EU státu je svými obhájci prezentován bez patřičné demokratické kontroly. Nedostatek respektu k vůli voličů se projevil například opakováním referenda o Nice v Irsku atd.

Hlavním cílem TEAM je výměna informací a postojů. Organizace neintervenuje do domácí politiky a neformuluje společné postoje, svým členům pomáhá hlavně formulovat základní linii euroskeptických postojů. Členové TEAM se scházejí na dvou hlavních mítincích ročně. První z nich je Výroční mítink v březnu, kde se schvaluje politika TEAM, jsou eventuálně přijímáni noví členové a pozorovatelé, je volen Výbor. Druhým je mítink Rady, na němž členové TEAM diskutují vývoj v EU, k němuž došlo mezi výročními mítinky. Výsledkem této aktivity je příprava a případné schválení Pracovního programu. Jeho obsahem je stručně definována pozice k hlavním problémům a aspektům integrace. Nynější pracovní program pokrývá roky 2004–2005. TEAM v něm definuje postoj k EU ústavě a Chartě základních práv, alternativu k EU superstátu, volby do EP 2004 a měnové unii. Postoje jsou pochopitelně skeptické a jsou obecné, takže zcela v duchu TEAM jako zastřešující organizace.

Pohled na členy ukazuje, že euroskepticismus není v Evropě rovnoměrně rozložen. Zatímco například Dánsko zásobuje TEAM 4 členy (FB, JB) a 1 pozorovatelem, třeba Česká republika je reprezentována sdružením Věrní zůstaneme. Nejvíce skupin vysílá do TEAM Velká Británie (5 členů a 4 pozorovatelé).

Ideologická pestrost členů TEAM variuje od pravice až po levice. V TEAM tak koexistují formace jako UKIP či Komunistická strana Rakouska atd. Členské organizace jsou rovněž zaměřeny na různé aspekty evropské integrace: od partikulárně zaměřených subjektů až po strany, které provozují celkovou kritiku integračního procesu (UKIP, Vp, Mp).

V současnosti hlavní aktivitou TEAM je kampaň proti evropské ústavě. Na internetovém portálu TEAM jsou k dispozici on-line brožurky, které vysvětlují skeptické postoje k dílčím problémům evropské integrace. TEAM také pomáhá a spolupracuje při kampaních v různých zemích, na nichž se podílejí přidružené a členské organizace. Kampaně je možno principiálně rozdělit na boj za vypsání referenda o ústavě (v zemích, kde tak dosud nebylo rozhodnuto) a kampaně proti ústavě (v zemích, kde je plánováno referendum).

TEAM se logicky zaměřuje na sféru, ve které může být užitečný a neaspiruje na svou další institucionalizaci. Různé subjekty, které jsou v rámci TEAM sdruženy, totiž často zastávají v odlišných oblastech než je evropská integrace úplně různé postoje. Formulace „pozitivní politiky“ by byla obtížná a nerealizovatelná. Svědčí o tom ostatně fakt, že zatímco negativní body jsou v Pracovním programu alespoň nějak ošetřeny – TEAM sděluje co je špatně například na Chartě – v souvislosti s motivací debaty o alternativách k budování EU je kolonka prázdná. Jak již bylo řečeno v úvodu, vytvoření nadnárodní euroskeptické strany není pro euroskeptiky tématem.

4. Závěr

Ambicí tohoto textu bylo prošetřit možnosti, které má euroskepticismus v souvislosti s vybudováním funkční nadnárodní struktury. Hypotéza, která stála na počátku, zněla, že možnosti ideového euroskepticismu nejsou v tomto směru výrazně horší než možnosti jiných hodnotových systémů.

Zkoumání hypotézy bylo prováděno na dvou rovinách. V rámci EP, při oddělení skutečně euroskeptických frakcí od skupin, které akcentují mezivládní podobu integrace a jsou proto někdy za euroskeptické považovány, se hypotéza potvrdila. V souvislosti s fungováním euroskeptických frakcí dochází k jejich posilování a k utužování jejich vnitřní struktury. V uplynulých volebních obdobích se navíc vytvořilo pevné jádro složené ze „single-issue“ stran, které jsou základem těchto frakcí také pro budoucnost.

Na druhé rovině, tedy v souvislosti s možností euroskeptiků vytvořit vlastní celoevropskou stranu, je třeba konstatovat záporný výsledek. Negativní odpověď je ale zásadně ovlivněna faktem, že vznik takové formace není ani ambicí euroskeptických stran. V případě, že by podobná myšlenka vznikla, je pravděpodobné, že by její realizace k úspěchu nevedla. Zatímco na parlamentní půdě totiž striktně negativní program může postačovat, na širší úrovni by byl zřejmě malým a slabým pojítkem.

Poznámky:

1. Euroskepticismus je pojem, který politologie převzala z žurnalistického diskursu.
2. K metodologické problematice euroskepticismu viz Kaniok 2005.
3. V prvé řadě se jedná o Alekse Szczerbiaka a Paula Taggarta, Petera Kopeckého a Case Mudde či Chrise Flooda.
4. Frakcí, která artikulovala mezivládní paradigma integrace, byla po volbách v roce 1979 skupina Evropští demokraté. Její součástí byli právě britští konzervativci (32 mandátů), Ulsterská unionistická strana (1) a dánská Konzervativní lidová strana (2).
5. Třeba Konzervativní lidovou stranu, součást frakce Evropští demokraté, totiž V. Havlík (Havlík 2004: 234) identifikuje jako stranu se spíše pozitivním přístupem k EU.
6. K vývoji UEN podrobně Papírníková (2005) či Witzová (1998).
7. Irská Fianna Fail do frakce vstoupila především proto, že nechtěla být součástí frakce EPP, kde působila její vnitropolitická konkurence Fianna Gail.
8. Rozpolcený vztah k evropské integraci má například švédská Strana středu, součást frakce ELDR.

Literatura:

- Benedetto, Giacomo. 2002. *Euroscepticism and the Failure of „Blackmail“ Power in the European Parliament*. A paper presented by Giacomo Benedetto to the Joint Sessions of Workshops, European Consortium of Political Research, Torino, 22nd – 27th March 2002.
- Bonde, Jens-Petter. 2004. *Mamma mia!: on 25 years of fighting for openness in the EU* (<http://www.bonde.com/?sid=529>)
- Havlík, Vlastimil. 2004. „Dánské politické strany a evropská integrace“ *Politologický časopis*, 3/2004, s. 224–239.

- Helin, David. 2002. *30 år i folkestyrets tjeneste: om Folkebevægelsen mod EU's historie 1972–2001*. Kodaň: Grevas Forlag (<http://www.folkebevaegelsen.dk/pdf/30-aar-i-folkestyrets-tjeneste.pdf>)
- Hix, Simon. 2005. *The Political System of the European Union*. London: Palgrave.
- Kaniok, Petr. 2005. „Měkký a tvrdý euroskepticismus: dva projevy téhož?“ *Politologický časopis*, 2/2005, s. 152–163.
- Mareš, Miroslav. 2001. „Na cestě k evropským politickým stranám?“ In: *Evropské politické strany*. Ed. Fiala, Petr a Mareš, Miroslav. Brno: MPÚ, 113–135.
- Papírníková, Pavla. 2005. „Unie pro Evropu národů“. *Středoevropské politické studie*, roč. 6, č. 2–3 (<http://www.cepsr.cz>)
- Politický program frakce Nezávislost/Demokracie* (http://www.europarl.eu.int/inddem/who_we_are.htm)
- Rakušan, Jan. 1998. „Frakce Nezávislí pro Evropu národů“. In: *Politické strany v Evropském parlamentu*. Ed. Fiala, Petr. Brno: Masarykova univerzita, 56–59.
- Szczerbiak, Aleks, Taggart, Paul. 2003. *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Causality*. SEI Working Paper No 69 (<http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/wp69.pdf>)
- Taggart, Paul. 1998. „A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems.“ *European Journal of Political Research*, Vol. 33, No. 3, s. 363–388.
- Taggart Paul a Szczerbiak, Aleks. 2002. *The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States*. SEI Working Paper No 51 (<http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/wp51.pdf>)
- Witzová, Ivana. 1998. „Frakce Unie pro Evropu“. In: *Politické strany v Evropském parlamentu*. Ed. Fiala, Petr. Brno: Masarykova univerzita, 35–38.